

на трон ВКЛ Свідрыгайлы (1430) без захавання ўмоў *Гарадзельскай уніі 1413* унія паміж ВКЛ і Польшчай распалася. Каб яе аднавіць, кароль польскі Уладзіслаў II (Ягайла) і польскія паны аказалі падтрымку Жыгімонту Кейстутавічу, прыхільнікі якога абвясцілі яго ў 1432 новым вял. князем літоўскім. 15.10.1432 у Гародні паміж Жыгімонтам і яго прыхільнікамі з аднаго боку і 7 польскімі панамі на чале з кракаўскім біскупам Збігневам Алясніцім падпісаны акт дзярж. уніі. Новая унія паўтарала асн. ўмовы *Віленска-Раданскай уніі 1401*. Жыгімонт абавязваўся трымаць ВКЛ на тых жа ўмовах, што і Вітаўт (з тытулам вял. князя, падначаленага польскаму каралю) і гарантаваў, што вял. княства пасля яго смерці прайройдзе да польскага караля і Кароны. У гэтым выпадку абвешчалася магчымасць выбару новага вял. князя літоўскага, але зноў толькі з удзелам палякаў і часова. Больш дакладна вызначаны адносіны вял. князя да польскага караля: ён названы найвышэйшым князем Літвы, панам і старэйшым братам, г.зн. сеньёрам. Падолле было павінна цалкам належаць Кароне Польскай. Жыгімонт атрымліваў Валынь, але не як частку ВКЛ, а як асобнае пажыццёвае ўладанне (як яе трымаў Вітаўт). Спрэчныя валынскія воласці з замкамі Ратна, Ветлы, Лапацін, Гарадло далучаліся да Польшчы. У асабісты ўдзел Жыгімонт атрымаў спадчыну бацькі — Троцкае княства. Ён браў абавязак дапамагаць Польшчы ў барацьбе супраць крыжакоў, тым самым скасоўвалася перамір'е з крыжакамі, заключанае Свідрыгайлам у Скірстымоне ў 1431 і 1432. Жыгімонт абавязваўся, што ані ён, ані яго наступнік не будзе прэтэндаваць на каралеўскі тытул без ведама і згоды Польшчы. Аналагічны акт з боку баярства ВКЛ не быў выдадзены (відаць, таму, што прыхільнікаў Жыгімонта было мала). Сведкамі гарадзенскага акта выступілі 22 асобы, у т.л. віленскі і луцкі біскупы. Ідэнтычны акт Жыгімонт выдаў у Троках 20.1.1433, аднак там упомнена 41 сведка. Сярод іх няма прадстаўнікоў рускіх зямель, якія ў большасці былі на баку Свідрыгайлы, але прысутнічаюць некаторыя князі (упершыню ў дзярж. актах яны ўраўнаваны з баярствам). Сын Жыгімонта Міхал выдаў 18.10.1432 у Вільні акт, у якім абавязваўся трымацца абяцанняў бацькі, не прад'яўляць пасля яго смерці сваіх спадчынных прашаў на ВКЛ і

задаволіцца толькі Троцкім княствам. 5.10.1432 у Гародні ад імя Ягайлы было падпісана і пасведчанне інвестытуры Жыгімонта на трон ВКЛ. У актах Г.-Т.у. пацверджана права уласнасці паноў на родавыя маёнткі і гаспадарскія наданні (на польскі ўзор), ураўнаваны ў гэтым праве рус. князі і баяры з літоўскімі. Ніякіх рэліг. абмежаванняў не было абвешчана. 3.1.1433 у Кракаве польскі кароль і каронная рада выдалі 2 акты, у якіх прынялі без змен гарадзенскі акт і абяцалі падтрымку Жыгімонту. Тым самым унія заключана канчаткова. Ягайла і Жыгімонт яшчэ раз пацвердзілі гэтыя акты, выдадзенымі 27.2.1434 у Корчыне і Гародні. Г.-Т.у. дзейнічала да смерці Жыгімонта Кейстутавіча і абрання на трон ВКЛ Казіміра Ягайлавіча (1440).

Літ.: H a l e c k i O. Dzieje unii jagiellońskie. T. 1. Kraków, 1919. S. 294—305; K u t r z e b a S., S e m k o w i c z W. Akta unii Polski z Litwą, 1385—1791. Kraków, 1932. S. 74—105.

Валерый Паднякоў.

Гарадзенская Верхняя царква. Пабудавана на мяжы 13 і 14 ст. на месцы Гарадзенскай Ніжняй царквы (12 ст.) на тэр. *Гарадзенскага Старога замка*. Выяўлена ў час археал. раскопак Ю.Ядкоўскім. Захаваліся: усх. частка сцен, частка паўн. сцяны з паўн.-зах. вуглом, унутраны слуп (з 1939 захоўваецца ў асобным павільёне). Гэта быў невялікі (8,9 × 8,9 м) квадратны ў плане храм з паўкруглай выступаючай апсідай. Вуглы яго былі абрэзаны, што нагадвае абрысы Ніжняй царквы. Падмурак складзены з 2—3 радоў камяняў, у муроўцы выкарыстаны тонкая і тоўстая брусковая цэгла. На думку археолага М.М.Вароніна, будынак быў атынкаваны, але гэта малаверагодна, бо тынкоўка на Беларусі паявілася ў 16 ст. Падлога была цагляная. У сярэдзіне будынка знойдзены рэшткі крыжовага ў плане слупа са зрэзанымі вугламі, які, на думку Вароніна, быў зроблены значна пазней. Больш познімі ён лічыў і яшчэ 2 слупы, што аддзялялі апсіды ад асноўнага аб'ёму будынка. Варонін прапанаваў першапачатковую рэканструкцыю плана царквы ў выглядзе бесслуповага аб'ёму з вял. апсідай. Пра час узнікнення помніка ў даследчыкаў няма адзінай думкі. Польскія вучоныя лічылі, што храм пабудаваны ў 13 ст. Ю.Вайцяхоўскі звязваў існаванне царквы з часам княжання Міндоўга (1230—60-я г.), але, на яго думку, яна магла знаходзіцца і ў замку вял. кн.

Вітаўта. Варонін лічыў, што царква пабудавана ў 14 ст., пазней ён датаваў храм канцом 14—пач. 15 ст. Даследчыкі С.Абрамаўскас і В.Левандаўскас лічаць, што храм пабудаваны ў 2-й пал. 13 ст. Параўноўваючы цэглу гэтага храма з цэглай інш. тагачасных помнікаў Беларусі і Літвы (Крэўскі і Лідскі замкі, мураваныя збудаванні Новагародка і Вільні), можна зрабіць вывад, што храм пабудаваны на мяжы 13 і 14 ст. У 1-й пал.—сярэдзіне 16 ст. Верхняя царква існавала як замкавы храм і была разабрана ў час будаўніцтва замка Стафана Баторыя ў апошняй чвэрці 16 ст.

Алег Трусаў.

Гарадзенская друкарня. Г а р а д з е н с к а я к а р а л е ў с к а я д р у к а р н я, адно з найбуйнейшых выдавецтваў ВКЛ у канцы 18 ст. Існавала ў 1775—96(?). Створана на аснове *Віленскай акадэмічнай друкарні*, перавезенай у 1775 падскарбіем надворным ВКЛ А.Тызенгаўзам у Гародню пасля скасавання ў Рэчы Паспалітай ордэна езуітаў (1773). Наложала дзяржаўнае, фактычна ёю распараджаўся Тызенгаўз. Кіраўнікамі Г.д. афіцыйна лічыліся К.Маліноўскі (1775—80), Я.Ясінскі (1780—88, або 1790), Б.Ром (1780—92), паводле інш. звестак ксёндз Юрэвіч (1790—96?). У 1792 Ром і Ясінскі заснавалі ўласныя друкарні. У друкарні працавала каля 30 чал., была ўласная майстэрня для адліўкі літар, паперу завозілі ў асн. з Прусіі. У 1776—96 Г.д. выдала каля 100 кніг на польскай, лац., царкоўнаслав., франц., ням., яўрэйскай мовах. Большасць выданняў складалі матэрыялы сесій сойма Рэчы Паспалітай і Трыбунала ВКЛ, выпускалася шмат навуц. л-ры, у т.л. «Кароткі збор карфагенскай і егіпецкай гісторыі» Г.Барэцкага (1776), «Флора Літвы» Ж.Э.Жылібера (1781) і інш., мастацкія творы Вальтэра, Ж.Б.Мальера, Ф.Карпінскага, І.Красіцкага, М.Карповіча і інш. У 1793 надрукавана лістоўка з вершамі Ясінскага «Аб сталасці», накіраваная супраць захопніцкіх імкненняў Расіі. Пераважная большасць рэліг. выданняў прызначалася для старавераў (аналіз паперы паказаў, што частка гэтай л-ры выдавалася ў інш. месцах, а выхадныя даныя пазначаліся для канспірацыі). У 1776—83(?) у Г.д. друкаваўся штотыднёвік «*Газета Гродзенская*». Выданні Г.д. вызначаліся высокай якасцю друку і мастацкага афармлення. У сярэдзіне 1790-х г. друкарня спыніла сваю дзейнасць, яе абсталяванне паводле загаду віленскага